

Londonba, s szálltunk meg egy-egy éjszakára hol Hayward, hol Zoltán barátainál.

Itt kell megjegyeznem, hogy a Londonban újrindított Irodalmi Újság belső konfliktusaiban mi, az „oxfordi fiatalok” általában Szabó Zoltán pártját fogtuk másokkal, például a színes történeteivel sziporkázó Faludy Györggyel szemben, aki Recsk után hajthatatlan „antikommunista” álláspontot foglalt el több politikai kérdésben, Szabó Zoltán viszont a magyar helyzet felmérése alapján és a magyar nemzeti sajátosságok mentén próbált igazodni a világpolitikában is. Mivel Lengyelországban jelentős enyhülést jelentett Władysław Gomułka reformprogramja, egy-két évig mi is a szocialista „revizionizmusban” reménykedtünk, ami belülről változtatná meg a merev egypártrendszeret – ez nem vonatkozott Kádár Magyarországra, ahol a megtorlás 1958–59-ben érte el tetőpontját. Ami a világpolitikai helyzetet illeti, az igazából csak évekkel később, a kubai válság után stabilizálódott, amikor megkezdődött a „békés koegzisztencia” korszaka.

Mindez csak bevezető ahhoz a versemhez, amit saját forradalmi romantikus korszakom vége felé ír-

tam, s ami meg is jelent akkoriban a londoni Irodalmi Újságban, és benne volt első, Angliában kiadott *Virág-bizonyosság* című 1958-as kötetemben. A vers címe *Tűz és fagy* – szimbolikáját aligha kell magyaráznom a mai olvasónak: elutasítja a náciizmust éppúgy, mint a szovjet parancsuralmi álszocializmust. Azok kedvéért, akik szeretnek áthallások után nyomozni versekben, megmondhatom, hogy a befejező almamag-hasonlat („Hiszek tebenned / silány jövőnk, hisz / minékünk rothad / az almamag”) bizonyos fokig áthallás József Attila egy dialektikus sorából: „csak ami nincs, annak van bokra / csak ami lesz, az a virág, / ami van, széthull darabokra” (*Eszmélet*).

Ezt a verset megmutattam Szabó Zoltánnak, aki először kicsit szabadkozott: ő nem ért igazán a versekhez. (Ez nem volt egészen igaz, de elmondta, hogy a Valóság szerkesztőjeként nem ismerte föl a különleges tehetséget a fiatal Weöres Sándorban.) Zoltán – aki ritkán dicsért verseket, különösen tőlünk, fiataloktól – kétszer is elolvasta a verset, aztán így szólt: „Gyurka, esztétikailag nem tudom értékelni, de politikailag a vers tökéletes, egyetértek.”

PÉNTEK IMRE (1942) Zalaegerszeg

PÉNTEK IMRE

Az újkori klasszicitás meggyőző érvényessége

Pogány Gábor Benő szobrászművész albuma Szolnokról

Vannak elmaradt találkozások. Amik azért hiányoznak az embernek. 2015. augusztus 26-án szerettem volna jelen lenni Fehérváron, a Romkert kapujánál, ahol Aba-Novák Vilmos egészalakos szobrát avatták fel. Eszembe jutott a sok hadakozás a francia–magyar kapcsolatok pannója kapcsán, Supka Magdolna háborgása, amikor kiderült: a tervezett időben, 2001. augusztus 20-án mégsem lesz látható a festmény a múzeum Csók István termében. Sőt, évtizedekig letakart állapotban „őrízte” a múltat az akkori kurzus kultúrpolitikája következményeként. És tizenöt évvel később szobrot avattunk a kárhozatos művésznék. Elégtételt szolgáltatva neki. A szobrot csak később láttam, Pogány Gábor Benő alkotását. Sajnáltam, hogy akkor nem tudtam megszorítani a kezét. Csak három évvel később talákoztam vele a kápolnyásnyéki Halász-kastély kertjében, ahol kiállításának utolsó darabjait szedte össze.

Végtelen öröm volt megismerni a kiváló szobrászt, akinek Széchenyi-szobra emeli a kastélykert kollekciónak színvonalát. Mit is mondhattam volna neki? Szobrai itt-ott láttam, de nem ismertem igazán. És akkor – mint egy varázsütésre – előkerült vaskos albuma. *Felmenők* címmel. Az élet ajándéka volt, mindenképpen. Ennek ellenére, csak jóval később vettem elő. Talán féltem a kihívástól. S lapozgattam, ismerkedtem az alkotóval. Egy karakteres életmű mutatta a maga arculatát. Más és más fénytörésben. Helyzetben. Aktualitásban. Egy izgalmas plasztikai világ tárult elém.

Realizmus és figuralitás a posztmodern idején? De mielőtt ebbe belemennénk, van nekünk egy kiváló kalauzunk a kortárs magyar szobrászat tekintetében, Wehner Tiboré, *Modern magyar szobrászat, 1945–2010* címmel. Nos, a jeles művészettörténész e kötetben lévő tanulmányában a klasszicis-

ta eszmények felbomlását pozitív folyamatként értékeli. A hatvanas évekig a „klasszikus eszményekkel áthatott”, „alapvetően realista, figuratív” magyar szobrászatban újszerű elemek jelentek meg. S mint ha ezen a téren a nonfiguratív plasztika, az installáció, a modernitás számtalan más jelensége jelentené csak az új értékeket.

Egy idézet tőle: „Ezek az átalakulások, új és új áramlatok és törekvések a magyar művészetben, meglehetősen megkésettben, esetenként alig-alig észrevehetően, a hatvanas–hetvenes évtizedfordulótól éreztették hatásukat: a magyar szobrászat masszívan őrizte természetelvű, valóságigényű, az emberi alakot központi médiumként interpretáló, a művész tárgyformálást az elvont kifejezéstől is távol tartó arculatát.” Szerintem nem baj, ha bizonyos alkotók ragaszkodnak a klasszikus pozíciókhoz, s háttérbe szorulásuk – szakmai vagy annak álcázott megközelítések által – „természetes” következmény. Nem baj az, ha a váltás természetesen, a belső igények megérésével következik be. És aligha lehet egyetérteni Wehner azon állításával, amelyet a következőkben megfogalmaz: „A magyar szobrászok jelenkori törekvései azt tanúsítják – azon a nyilvánvaló tényen túl, hogy az olyan hagyományos műfajok és műformák, mint a portré vagy a figurát megragadó kisplasztika, a dombormű, a hagyományos emlékérem, teljesen háttérbe szorult, mármár elveszett, a köztéri, megrendelésre készített monumentális szobor pedig leginkább a művészet szféráján kívül rekedő produktum volt és maradt –, hogy lényegtelen elemmé vált maga a szobrászat, a leképző-megjelenítő tárgylétrehozás.” Súlyos szavak a szakma egyik legjobb ismerőjétől. Ám a wehneri vízió sem hozta meg a várt eredményt.

Az elmúlt harminc-negyven év kínált lehetőséget a posztmodern alkotási módoknak. Az újrafeldolgozás, az ismétlés, az analitikus gondolkodás – s persze, a kulcsszó: a dekonstrukció – nem hozott „áttörést”. (Mért fáj nekem, hogy a jövő évi Vencei Biennálén Waliczky Tamás pszeudo-fotó gépezetei, nem működő kamerái fogják a kortárs magyar művészetet képviselni 23 millió forintért – s nem Pogány Gábor Benő szobrai?) Ám voltak alkotók, akik átvészelték a korszak hordalékát, s bár az elvi megközelítés, az érvényes kánon, ha nem is kitagadta, elviselte őket, most kénytelen bizonyos korrekciókra.

S ha belegondolok, Wehner Tibor enciklopédikus kötete a tízes évek *előtt* született, ma biztosan más hangsúlyokkal íródna. De ez legyen a szerző gondja.

Nekem itt és ma Pető Gábor Benő albuma az érdekes.

Az *Előszó*ban Nyolczas Erika megmagyarázza, miért nem monográfia született, hanem több szakember, maga is kortárs művész, szubjektív narrációi közelítenek Pogány Gábor Benő szobraihoz. S hogy ennek mekkora előnyei vannak... Nos, áttekintve a felkínált szövegeket, korántsem tartom arányosnak a rövid kis esszéket a felvonultatott gaudiózus műtárgyanyaghoz viszonyítva. Nyolczas Erika kiter arra, miként egyeztethető össze a szobrász sámanos pogánysága és a keresztény szellemiség. Szerintem jó választ ad: a sámanos révület és a vallásos extázis nincs távol egymástól. A jelen albumot „összegzésnek” tekinti, amely betekintést enged a művész munkásságába.

Verebes Ernő festő a szobrász „térítetlen alakjairól” ír, nagy elánnal. Felteszi a kérdést: „Hogyan megfogalmazni az ősválóság bennünk élő figuráit?” A válasz nem egyszerű. A történeti időből kiválasztott formák archetípusaival való azonosulás eredményezi ezt. Jó meglátása, hogy „történeti és drámai viszonyok határozzák meg ezen opus jó néhány alkotását...” Az a bizonyos „térítetlenség” is ebből fakad. Pogány Gábor Benő tetten érte ezeket a cselengő alakokat megmutatkozási vágyukban. Így váltak egy be nem fejezett felsőbbrendű teremtés szimbólumaivá. A szobrász felmenőivé. Verebes György a dermedt fém alakváltozásait dicséri, a sűrűn szótt szimbólumréteget, amelyen nehéz áthatolni. A szobrok egyesítik magukban a kultikus célzatú, tömör megfogalmazások erejét, a totemek rendíthetlenségét és a természetelvű, anyagszerű kialakítás drámai hőfokát. Az állati és emberi szimbiózisa ma is tovább él Pogány Gábor Benő szobraiban. Jó volt, hogy az elhunyt Antall István egy 1912-es jegyzete is ide került, *A révülés tehetsége* címmel. A rádiós szakember, riporter alkotáslélektani megközelítése a felvilágosodás ellen lázadó ember attitűdjét vázolta fel, miszerint Pogány Gábor Benő tudatosan fordult szembe a modern kánonokkal, ő a természetelvű folyamatosság elkötelezettje. Mítoszteremtő gesztussal irányul az alkotásra, ez a szobrászat nem tud és nem is akar felejtetni. Ahogy írja: „Összegyűjtött emlékképei mégsem posztmodern idézetek, nem az újra összerakott részletek mámorát kínálják, hanem az emberiség kulturális élményeinek izgalmas megfogalmazását.” Fantáziával termékenyült figuralitásról van szó, amely a legigényesebb absztrakció. A szobrászati munka folyamata előhívja a révület esélyét, a teremtő látomás tárgyi megmutatkozását.

L. Simon László írása eredetileg egy kiállítás megnyitója, amely a fehérvári Aba-Novák-szobor avatásán hangzott el. Elemzése önmagában is érvényes: „Előttünk áll egy korábban csak fényképek

alapján elképzelt robusztus, tekintélyt parancsoló alak, aki ugyan nagyon korán, 47 évesen halt meg, de fantasztikusan gazdag életművet hagyott ránk. Érett alkotónak, határozott, erős férfinak látjuk, hiába is keresnénk markáns arcvonásai mögött az éppen száz esztendővel ezelőtt a nagy háború poklában megsebesült 21 éves fiatalembert, aki 31 hónapon át szolgált a fronton [...] a hétköznapjaiban is hős volt, aki hazájához és nemzetéhez mindig hű maradt. Ennek a nagyszerű magyar festőnek és a kiváló kortárs szobrásznak a bronzba öntött találkozás a királyi város kapujában, Szent István szarkofágjának közelében egy újabb példa arra, hogy van feltámadás a szellemi sírból, s van közös magyar jövő.”

A plasztikai anyag több részletre oszlik, s ez a szerkesztők jó érzékét, leleményét dicséri. *Nagyméretű szobrok magántulajdonban, a Köztéri szobrok, a Kísplasztikák, Portrék, Díjak, Érmek, Rajzok* – mindegyik fejezetben érdemes tallózni, szinte mindenütt találunk különleges témákat, kiemelkedő munkákat, kápráztató ötleteket, bravúros megoldásokat.

Ami az első kategóriát illeti: nem sok hasonló megoldással találkozunk a kortársi körben. De fogadjuk el, akár intézményi vagy magánjellegű vásárlásról van szó. A klasszicitás jegyében készült *Eros*, a kitárulkozó női vagy inkább lánykatest a természettel való azonosulást, a befogadás pózát jeleníti meg. A fordított testhelyzet a szeméremdombot teszi főszereplővé, amelyet a combok védelmeznek. A fejre tett kezek ugyancsak a tehetetlenség érzetét keltik. Ha már furcsa testtartásnál tartunk, a fordított korpusz is ezek közé tartozik. Az erőteljes férfi alak a hátsó felét mutatja felénk, az elbillenő fej akár a fájdalmat is közvetítheti. Hiszen mindenképpen erőszakról van szó: kivégzésről, a test meggyalázásáról. Furcsa póz, sőt nagyon is bizarr az *Öngörgető*. A kockaszerű formára felfeszülő emberi test ebben a természetellenes figurációban próbál mozogni-elmozdulni a kockaélek mentén. A szobrászi bravúr éppen az, hogy a maximális erőfeszítés tükröződik a testrészek elhelyezkedésén, a fuldokló arckifejezés pedig levegőt kíván. A szabadulni vágyás és a beletörődés paradoxonja mozgatja ezt a konstrukciót, a kín és fájdalom emlékművét. A *Kapúőrző* szintén egy klasszikus meztelen szobor, összekuporodó, de mégis koncentráltan összenyomott figura, amely bármikor talpra ugorhat. Egyik keze mutat vagy legyint, a tekintet pedig nagyon is élénk, kifejező, mintha el kellene döntenie, engedje-e az előtte állót vagy sem. A két mitikus szobor egészen kiváló: a *Cantata Profana* és a *Sámán*. A „nyilazó szarvas” a mitikus idöket idézi, az embe-

ri test és a visszaforduló szarvasfej harmóniája a ragadozó harcost állítja elénk. A *Sámán* pedig a stilizálás egészen magasrendű ábrája; az agancs, a bordák és a felcsapódó szárny szinte lebegővé tesz az előrebukó alakot. S a dob ütemét, ennek a lázas, pszichedelikus látomásnak szóló ritmust szinte halljuk.

A köztéri művek még változatosabb képet mutatnak. Nekem mindképpen meglepetést jelentett a koltói *Petőfi és Júlia*-szobor, amely a fiatal pár emlékeztető nászútja előtt tiszteleg. Petőfi kissé akaratos, dacos arckifejezése kontrasztja felesége gyengéd keblére borulásának, s az egész mégis megindító, a nemzeti mitológia egy kiemelkedő pontja nyer itt plasztikai megfogalmazást.

A *Patrona Hungariae* szép és egységes jelenésbe komponálta az anya és fiú összetartozását, az anya nyugalma és a fiú tudatossága ad a kompozíciónak történeti mélységet. István országfelajánlása is megejtő látomás, a bronz királytest, a felnyúló két tenyér és a márvány Szűzanya gyermekével e kettőségnek magaslati pontja, az áldozat, az odaadás szimbóluma. Érdekes a *Szolnok Ispán*-szobor, a Szent Gellért-legenda mellékszereplője, aki a szolnoki identitásnak lett kifejezője, a csolnokon haladva végzete felé. Pogány Gábor Benő egyike azon szobrászoknak, akik megtalálták a korszerű, művészi egyházi művek elkészítésének módját. A szolnoki *Assisi Szent Ferenc* mindenképpen ilyen. A megszállott, aszketikus alak gyökereivel a talajba kapaszkodik, de kezével az ég madaraival folytat párbeszédet. Egy széttört festménybe komponálta bele az aradi tizenhárom áldozatát, a Fehérváron felállított mű ebben a konstellációban érzékelteti az egyik legnagyobb magyar tragédiát. Rendkívül kifejező Blaskovich János és Blaskovich György kettős, egészalakos szobra. Az alföldi művészet, a hiteles, földszagú realizmus jegyeit sugározza a kompozíció. A két férfi végtelen fáradtsága, a mozdulataik nyugalma szinte megbűvöl, ahogy végigtekintenek a síkságon, a messze futó szemhatáron. Első látásra megtetszett a Gárdonyi Géza-dombormű a Fejér megyei irodalmi emlékfalon, a tüskés haj, a mélyen ülő, kifejező szemek, a jellegzetes bajusz. Györe Pál abonyi álló alakja is megkapta azt a kis hetykeséget, ami a modell karaktere. S persze, ebben a körben kapott helyet Aba-Novák szobra is. A figura testes (életben is az volt), izmuktól duzzadó karok, az alkotásra koncentrált tekintet, a pipa a szájban – ez ő, eltéveszthetetlenül. És mintegy „véletlenül”: a másik kézben tartott ecsetek keresztet formáznak.

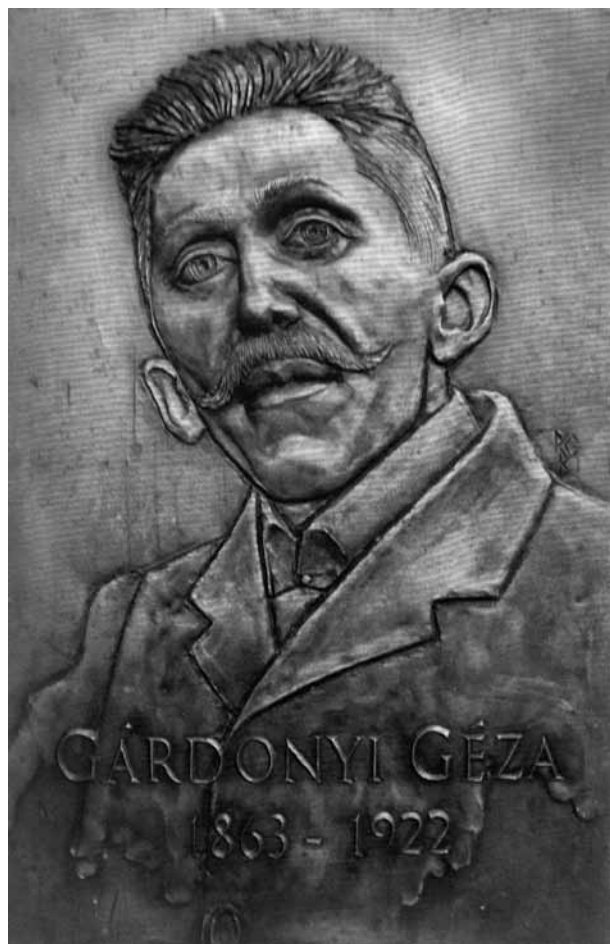
A számos I. és II. világháborús emlékmű a kis falvaknak adott méltóságot ünnepeik alkalmával.

Ebben a keretben találjuk meg az állatszobrokat, a magyar kutya fajokat. A különböző szakmai-tudományos intézetek belterében vagy kertjében lelhetők fel a hazai tenyésztésű ebek ábrázolatai. A magyar vizsla, a drótszőrű magyar vizsla, az erdélyi kopó, a magyar agár, a komondor, kuvasz, a puli és a pumi. Számomra ez a szolgálat, én mindenképpen annak tekinteném, megtisztelő, és a hitelességnek is a maximumát kell adnia a művésznek. Pogány Gábor Benő ezt teljesítette, s csak elismerés jár neki.

Csak tallózni lehet a gazdag kisplasztikai anyagban. Megjelennek írók, mint *Kölcsey*, *József Attila*, *Radnóti Miklós*, az *Öngörgető* variánsai, görögös kentaurnarrációk, a *Szőlővivők* párja. A portrék szintén külön fejezetet képeznek; az *Anyám* és *Apám* érthetően személyes adóssága a művésznek. Az érzelmi azonosulás, a bensőségesség kiemeli őket a sorból. A *Benedek* című csecsemőszobor

szintén bravúros alkotás. Néhány külföldi személyiség, mint *Herr Bühner*, *Yves Lourtill* vagy a dr. Koncz házaspár jelzi: a mesterségbeli tudás, a beleérzés képes a figura mélységét, háttérét megteremteni. A színes rajzok zárják e különlegesen összetett, szerteágazó világú gyűjteményt, amelyben Pogány Gábor Benő akttanulmányai, balettozó figurái, portréi kaptak helyet. S persze információk, amely a hasonló kiadványok szerves részei.

Az igényes, szép kivitelű albumot a Szolnoki Művésztelep jegyzi kiadóként, de – ahogy hallottuk, s a kötet is jelzi – némi közületi és magántámogatás nélkül ez a kötet aligha lát napvilágot. Jó tudni, hogy a nemes mecénatúra nem halt ki üzleties világunkból. Egy érett, alkotóereje teljében lévő magyar szobrász változatos, igényes plasztikai világa tárul elénk, aki a szakma elitjéhez sorolható, de a bibliográfiából kitűnik: még a Munkácsy-díjat sem érdemelte ki.

POGÁNY GÁBOR BENŐ, Cantata profana; Gárdonyi Géza